

Babi Dół-Borcz, pow. Kartuszy. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na Pomorzu Gdańskim

Efektom trzyletnich prac związanych z realizacją tego zadania jest opracowanie materiałów archeologicznych pozyskanych podczas prac wykopaliskowych (lata 1978–2010) na nekropoli z pierwszej połowy I tysiąclecia po Chr. w Babim Dole-Borczu, pow. kartuski.

Na podstawie barwnych rysunków polowych oraz opracowanego kodu sporządzono zestandaryzowane rysunki obiektów nieruchomych zarejestrowanych na cmentarzysku. Wykonano również na kalce rysunki wszystkich zabytków ruchomych pochodzących ze stanowiska w Babim Dole-Borczu. Następnie zarówno plany obiektów jak i rysunki zabytków ruchomych zestawiono w formie cyfrowej w tablice, zgodnie ze standardami przyjętymi dla serii *Monumenta Archaeologica Barbarica*. Materiał ilustracyjny obejmuje łącznie 100 tablic oraz plan zbiorczy stanowiska, wykonany na podstawie planu cyfrowego opartego na podkładzie geodezyjnym (hipsometrycznym), na którym umieszczono wszystkie obiekty nieruchome odkryte na stanowisku w skali 1:200. Stanowisko została też objęta prospekcją georadarową, w celu zidentyfikowania ewentualnych stref wymagających weryfikacji metodami wykopaliskowymi. Zdigitalizowano też i zarchiwizowano terenowe zdjęcia obiektów archeologicznych oraz wykonano fotografie wybranych zabytków.

Archiwalna dokumentacja terenowa oraz materiały ilustracyjne opisane wyżej stały się podstawą dla sporządzenia, również według standardów przyjętych dla serii *Monumenta Archaeologica Barbarica*, opisowego katalogu obiektów archeologicznych i zabytków pochodzących z cmentarzyska.

Ponadto dla całościowego, monograficznego opracowania materiałów z cmentarzyska w Babim Dole-Borczu niezbędne było wykonanie serii badań specjalistycznych. Realizację tego zadania rozpoczęto od wykonania analiz antropologicznych i archeozoologicznych (58 zespołów kostnych). Szczegółowej analizie pod względem surowcowym i technologicznym poddano szczątki tkanin (25 próbek). Przeprowadzono również badania mające na celu określenie gatunkowe węgla drzewnych odkrytych w grobach ciałopalnych (78 zespołów). Badania dendrochronologiczne i radiowęglowe zabytków pochodzących z obiektów nie zawierających precyzyjnych wyznaczników chronologicznych pozwoliły na określenie związku tych obiektów z badana nekropolią. Analizy składu chemicznego przedmiotów wykonanych z metali kolorowych (łącznie 43 próbki), zwiększające bazę danych do studiów nad metalurgią kolorową kultury wielbarskiej zostały wykorzystane w ekspertyzie technologicznej zabytków z babiego Dołu-Borcza, wykonanych z tych metali. W tym przypadku niezbędne było również wykonanie zdjęć RTG gorzej zachowanych przedmiotów. Efektom tych ostatnich badań jest m.in. zidentyfikowanie jednej z zapinek ze stopu miedzi (grób 104) jako unikatowego wyrobu, powstałego w warsztacie łączącym techniki właściwe rzymskim manufakturom brązowniczym ze wzornictwem *stricte* „barbarzyńskim”.

Cmentarzisko kultury oksywskiej i kultury wielbarskiej w Gostkowie, pow. bytowski

Celem zadania było przygotowanie opisów obiektów archeologicznych i pochodzących z nich zabytków z dawnych badań cmentarzyska z przełomu er w Gostkowie, pow. bytowski. Systematyczne prace wykopaliskowe przeprowadzono tu w latach 1961–1965. Na podstawie dokumentacji archiwalnej zachowanej w archiwach Muzeum w Koszalinie i zachodniopomorskim Urzędzie Konserwatorskim i materiałów zabytkowych przechowywanych w koszalińskim muzeum opracowano katalog obiektów grobowych (355) i ich inwentarzy, a także zestawienie zabytków znalezionych bez kontekstu. Katalog został zredagowany pod kątem zgodności ze standardem serii *Monumenta Archaeologica Barbarica*.

Zachowaną jedynie dla 61 grobów (łącznie 125 rysunków) archiwalną dokumentację zdigitalizowano, a skany opracowano graficznie do formy pozwalającej wykonać ich podstawie cyfrowe ilustracje obiektów archeologicznych. Spośród 315 zachowanych zdjęć archiwalnych dokumentujących badania terenowe wyselekcjonowano 25, które zdigitalizowane i opracowane cyfrowo do postaci możliwej do wykorzystania w monografii stanowiska. Sporządzono graficzną dokumentację zabytków w ołówku i tuszu (ok. 550 zabytków), którą również zdigitalizowano i poddano obróbce cyfrowej, zeskanowano też i opracowano zachowane archiwalne rysunki zabytków (ok. 160), które zaginęły lub uległy destrukcji. Zestaw grafiki ilustracyjnej uzupełniają cyfrowe fotografie zabytków (63). Ilustracje (plany i przekroje obiektów, rysunki zabytków) zestawiono cyfrowo w tablice formatu A4 (117). Odrębną częścią dokumentacji graficznej stanowiska jest elektroniczny zbiorczy plan cmentarzyska, oparty o cząstkowe plany polowe. Tak przygotowany plan został naniesiony na skalowaną, zdigitalizowaną wersję planu hipsometrycznego najbliższej okolicy cmentarzyska, opracowaną w wyniku wektoryzacji w programie Arc GIS mapy z XIX w., sporządzonej przed zniszczeniem części cmentarzyska.

W ramach zadania zweryfikowano oznaczenia antropologiczne szczątków kostnych wykonane dla wybranych zespołów grobowych w latach 60. XX wieku oraz wykonano analizę materiału kostnego, który nie został przebadany wcześniej. Wyniki zostały usystematyzowane i zestawione w formie tabelarycznej zawierającej oznaczenia płci oraz wieku zmarłych. Badania petrograficzne zabytków uznanych za kamienne pozwoliły zweryfikować starsze oznaczenia i wyeliminować spośród nich dwa przedmioty. Przeprowadzono także badania składu chemicznego wybranych zabytków wykonanych ze stopu miedzi (28 przedmiotów) oraz srebra (3 przedmioty). Wyniki zostały zestawione w formie tabelarycznej.

Zrealizowanie tego zadania pozwoliło odzyskać dla nauki duże nekropoliczne stanowisko archeologiczne z Pomorza Środkowego, szczególnie ważne z uwagi na jego chronologię – złożone tu pochówki dokumentują okres istotnej zmiany oblicza kulturowego Pomorza w I wieku n.e., która oznaczała też najpewniej istotną zmianę struktury etnicznej lokalnych społeczności.



Zadanie: Kurhany kultury wielbarskiej na cmentarzysku w Nowym Łowiczu

Cmentarzysko kurhanowe kultury wielbarskiej w Nowym Łowiczu jest największym i najlepiej rozpoznany obiekt archeologiczny tego typu w Polsce. Ciągłe jeszcze trwają na tym stanowisku prace wykopaliskowe, których kontynuacja zależna jest od decyzji pozamerytorycznych – nekropola ta znajduje się w obrębie największego poligonu wojskowego w Europie Środkowej. Projekt badawczy w odniesieniu do cmentarzyska w Nowym Łowiczu obejmował opracowanie kurhanów badanych w latach 1988–2007. Część prac dotyczyła także cmentarzyska jako całości, czego najlepszym przykładem jest stworzenie cyfrowego modelu terenu dla obszaru o powierzchni 30 km² bezpośredniej okolicy stanowiska oraz planu zbiorczego obejmującego także obiekty z części płaskiej oraz groby z epoki brązu. Wykonano prace merytoryczne, techniczne i redakcyjne, których finalnym efektem jest opis stanowiska wraz z krytycznym opisowym katalogiem obiektów i ich inwentarzy (łącznie ok. 115 stron standardowych) oraz tablice ilustracyjne (120), obejmujące rysunki zabytków i przerysowaną dokumentację terenową. Opracowanie przygotowano w standardzie *Monumenta Archaeologica Barbarica*, uwzględniając specyfikę stanowiska. Zdigitalizowano i opracowano liczne zdjęcia archiwalne (80) oraz wykonano serię fotografii wybranych zabytków (ponad 100).

Projekt miał charakter interdyscyplinarny, w jego realizacji wzięła udział grupa wybitnych specjalistów pracujących na pograniczu archeologii i dyscyplin przyrodniczych. Efektem prac tego zespołu były liczne badania specjalistyczne, rzucające zupełnie nowe światło na społeczność użytkującą nekropole w Nowym Łowiczu w pierwszych wiekach po Chr. Wykonano badania antropologiczne pozostałości szczątków ludzkich, archeozoologiczne szczątków zwierzęcych, składu chemicznego wybranych zabytków metalowych (46 zabytków ze stopów miedzi, 8 ze srebra i 15 ze złota), petrograficzne przedmiotów wykonanych z kamienia (45 zabytków). Dla materiałów ze stanowiska uzyskano cztery daty absolutne wykonane metodą radiowęglową. Na szczególną uwagę zasługują nowatorskie prace nad licznymi fragmentami tkanin, w tym komputerowa rekonstrukcja modelu stroju kobiecego ludności kultury wielbarskiej z przełomu II i III w. po Chr.

Prace wykonane w ramach realizacji zadania stanowią ważny element przy całościowym opracowaniu tego stanowiska. Samo cmentarzysko, ze względu na jego wielkość i dobry stopień rozpoznania, stanowi wyjątkowy obiekt w badaniach nad okresem rzymskim w Europie Środkowej. Opierając się na pozyskanych w Nowym Łowiczu materiałach można między innymi przeprowadzić nowe, wiarygodne analizy dotyczące liczebności i struktury społecznej grupy użytkującej cmentarzysko. Analizy dla wybranych obiektów i struktur pozwoliły nie tylko lepiej rozpoznać jedną z największych nekropolii kultury wielbarskiej na Pomorzu, ale *per analogiam* zbliżyły nas do lepszego poznania kultury materialnej i duchowej ludności zamieszkującej ziemię dzisiejszej Polski w pierwszych wiekach po Chr.

Prof. dr hab. Wojciech Nowakowski